

پوکھو

اس تحقیقی مقالے ”سوکمار بٹالوی دی شاعری وچ ناری واد دا کچھ“ نوں ابواب بندی دے حساب نال چھ حصیاں وچ ونڈیا گیا اے۔ شاعری دا کھلار تے پسار ایس وچوں وی موکلا ہوندا اے کیوں جو ایہہ کسے وی شے نوں عدم توں وجود وچ لیاؤندی اے تے نامعلوم توں معلوم تیک دے پینڈے نوں لفظاں راہیں بیاندی اے۔ ایس دے گھیرے وچ اُنج تاں کُل جہان دے کھیلاں نوں سمویا جاسکدا ہے پر کھوج دے اصول مطابق کسے اک و شے تے پرکھ پڑچول، چھان پھٹک توں بعد نویاں کاڈھاں نوں سامنے لیانا ای ہتھلی کھوج دا بیجا اے۔ سوکمار بٹالوی دی شاعری وچ پنجاب جیوند اجاگد اسراہ لیندا ہو یا محسوس ہوندا اے۔ اوس دافلورا (Flora) تے فانا (Fauna) بھر بھر کے آؤندا اے۔ ایس دی لفظالی وچ پنجابی کلاسیک دارس اے۔ پنجاب دی رستلی تے وسیبی امیری توں سوکمار بٹالوی پوری طرح لابھ چمکدا ہو یا جا پدا اے۔ ناری واد دی گل کرے تے مغربی دنیا وچ ایہہ ویہویں صدی دے شروع وچ اک لہر دی صورت اٹھی پر پنجاب دی سوانی اگدوں ای سچیت سی جس دا دکھالاساںوں قصہ کاری دی شعری ریت وچ ملدا اے۔

پہلے باب وچ ناری واد دی ٹور بارے کھوج کیتی گئی اے۔ کس طرح سامراج تے کالونی گیری دے پھیلن نال قبضہ گیر ملکاں وچکار خام مال لئی نویں خطے بھانن دیاں کوساں ہوسیاں تے تیار مال نوں دھکے زوریں وکن لئی نویاں منڈیاں داراہ پدھر ہويا۔ ناری واد دی لہر وی قبضہ گیری دی گکھ وچوں ہی جنم لیا جتھے خنا جتھی دے آپسی رشتیاں نوں سرمائے دی لُب کھوہ دے نتیجے وچ پننگر دے نیت نویں تضاد نے ہو رڈو نگھا کر دتا۔ سوانیاں ووٹ دے حق لئی تحریک چلائی۔ اخبار تے ریڈیو راہیں ایہہ لہراک خطے نوں دُوئے وچ پھیلی۔ ووٹ دا حق ملن مگروں اس لہر دی روپ ریکھا بدل گئی تے ہس اکہویں صدی وچ نویں مسئلیاں توں اگھڑ دے نویں بیانیے نال رُدی اے پئی۔

دو جباب "سو کمار بٹالوی دی حیاتی تے رچناواں" بارے ہے۔ کہندے نیں شاعر جماندرو ہوندا اے یا نہیں ہوندا، سو بارے گل کر دے ہوئے اسیں آکھ سکدے ہاں کہ اوہ اک جماندرو شاعر سی۔ اوس دی شاعری نوں سنوارن وچ اوس ویلے دا اک وڈا عمل دخل اے۔ موہن سنگھ تے امرتا پریم نامناکھٹ چلے سن تے پنجاب دی ونڈ توں بعد دے حالات دا بہترین اظہار شاعری وچ ای ہو سکدا سی، تاہیوں سو کمار نوں شاعر ہوں وجوں اُچھا مان دتا گیا۔ ایہہ ای اُچھپتا سو دے اخیر وچ رہیاں وچ اک سراپ بن گئی جس طرح آزادی ملن مگروں خلقت دے سُفناں دے محل ڈھا ڈھیر ہو گئے۔ روندی گرانندی لوکائی نے روٹی روزگار لئی دیس چھد کے ودیش دامنہ کیتا۔ ساڈا شاعر وی گھر وکی حالت ویکھدے ہوئے ولایت گیا پر او تھوں دی صورت حال وچ وی سوائے مایوسی توں ہور کچھ نال نہ لیا سکیتا تے سکھنے ہتھیں پنجاب پرت آیا۔ شراب دی لت تے زندکاں دے مندے ویہار توں تنگ منٹو وانگ اُبھے ساہ لیندا سو کمار بٹالوی جوانی وارے ای مویا۔

سو کمار دی شروعاتی شاعری ساری دی ساری رومانٹک سی جس دا کر کے اوہنوں جوان گڑیاں مُنڈیاں دا شاعر کہہ کے وی بھنڈیا گیا پر اسیں ویکھدے آں کہ اپنی شاعری دے ارتقاء وچ سو دا عورت بارے بیانیہ ہور نگہراتے پکروٹ ہوندا گیا۔ تریجباب "سو کمار بٹالوی کول ناری واد دا کچھ" ایسے ہی مہاڑ دی کہانی بیاندا اے۔ ناری ستاں پکھوں سو دا قدبُت مند اے۔ اس داتت ایہہ ای اے کہ سو کول جو ناری واد ملدا اے، اوہ مغربی دنیا توں آئے ناری واد توں اکا وکھرا اے۔ اس نوں اسیں پنجابی ناری واد آکھ سکدے ہاں۔

سو کمار نے گڑیاں مُنڈیاں دا شاعر کہے جان دے منے نوں خبرے دل تے لالیاتے ایس داغ نوں دھوون لئی پورن بھگت دا قصہ نویں سریوں رچیا جس نوں اوہناں "لونا" دا قصہ آکھیا۔ ایہہ نائک 1965ء وچ چھپیا تے اس تے ہی سو نوں ساہتیہ اکیڈمی ایوارڈ ملیا۔ انج سو کمار نے آلوچکاں تے نکتہ چینی کرن والیاں نوں شاعری راہیں جواب دتا۔ سرکار تے سنجیدہ پاٹھکاں، دوہاں اس دا سمنان کیتا۔ چوتھا باب ایہو دسد اے کہ سو نے پورن بھگت قصے وچ ایسی کیہڑی نوکلتا ویکھی جس نے اس قصے نوں لونا دا قصہ بنا دتا۔

پنجواں باب ”شو کماری بٹالوی دی شاعری وچ سوانی سروپ“ تے چانن پاؤند اے۔ پنجاب دی سوانی ہر روپ وچ کسے پکھوں جنے توں پچھانہ نہیں رہی۔ اس دے ادھارن لئی شو نے کجھ نظماں وچ کرداراں نوں گھ رکھ کے سرنائیں دے کے نظماں لکھیاں جیہناں وچ ”نوراں“ تے ”شیشو“ بہت اہم نیں۔ بھائیں جنی دے حصے وچ قربانی تے دکھ گھنیرے آئے تاں وی اوہ اپنے سہپن تے وصفیاں دی خوبصورتی نال رہتی سہپن وچ وادھا ای کردی رہی۔

شو کماری اک باہمن پروار توں ہندیاں ہویاں وی سانجھے پنجاب دی سانجھی وسوں دا استعارہ بن کے سامنے آیا اے۔ اس خطے وچ مڈھ لائق دھرم، لوکائی دے جیون دا اٹھ انگ رہیا اے جس طرح دھرم اتھاس تے مستھاس نوں زلا ملا کے نویاں کہانیاں سناؤند اے ایسے طرح شو کماری شاعری وچ توارنچی پاتر لنگھے سے نوں اجو کے ویلے نال جوڑن داکم کردے نیں۔ شو ایہناں پاتراں راہیں ایہہ ثابت کرن دی کوشش وچ ہے کہ ویلا تاں بدلیا ہے، پاتراں دے نال تے تھاں وی بدلے نیں پر مجموعی حالت اُنج دی اُنج ہی ہے۔ سینا دا اپہرن ہووے جاں دروپدی دا چہرن، اج وی اُنجے ای سب کجھ ہو رہیا اے۔ رام نوں اج وی بنو اس کٹناپے رہیا اے۔ ”اخیری باب مستھاسی پاتراں راہیں ناری واد“ اس پتہ نوں سامنے لیاؤن دی اک کوشش اے۔

انت وچ ہتھلی کھوج دانت اے جو اس ساری بحث نوں اک نکتے تے سمیٹدا اے۔ بلھے شاہ دی آکھی موجب ”اک نقطے وچ گل گندی اے“ ایہہ دکھری گل اے کہ اجو کے سے اک نقطے دا کھلار پسا راہی اینا اے کہ اوس وچ پورا جہان سما جاوے۔ اک گل دیاں ای اینیاں Dimensions نکدیاں نیں کہ کسے سرے تے اپڑنا اوکھا ہو جاؤند اے پر فیرو انجان توں جانن تیک دے سفر وچ ایہہ کھوج اک نکی جیہی لاہنگھ ہووے گی، ایس دی امید کردے ہوئے ایہہ کھوج پنجابی دے مہان استاد اں دے ساویں رکھی جاندی اے۔

کھوج نوں سرے چاڑھن تے توڑ پچاؤن دی گل ہووے تاں میں اس معاملے وچ اپنے آپ نوں وڈ بھاگا سمجھدا ہاں جو مینوں جی سی یونیورسٹی، لہور دے شعبہ پنجابی توں پڑھن داماں پر اپت ہو یا۔ اس شعبے دے سارے استاد اں دی شاگردی تے مینوں مان ہے۔ اچھی طور تے صدر شعبہ پنجابی پروفیسر ڈاکٹر سعید خاور بھٹا تے اس مقالے دے نگران ڈاکٹر ظہیر حسن وٹوہوراں دا جنتا تھوریت ہواں، گھٹ اے۔ اپنے استاد اں دادیوں دارہاں، ڈاکٹر شبنم